

Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Tarihçi Yönü ve *Dîvân*'ındaki Tarih Temalı Şiirlerin Tahlili

(Mu'âwiya b. Abî Sufyân As a Historian and Analysis of History-Themed Poems in His Dîvân)

Mücahit YÜKSEL

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi | Assoc. Professor, Necmettin Erbakan University,
Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi | Ahmet Keleşoğlu Faculty of Theology
İslâm Tarihi Anabilim Dalı | Department of Islamic History
Konya | Türkiye | Konya | Türkiye
mucahityuksel@erbakan.edu.tr | orcid.org/0000-0003-2958-7813

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Araştırma Makalesi | Article Types | Research Article
Geliş Tarihi | 17/Ağustos/2023 | Received | 17/August/2023
Kabul Tarihi | 30/Eylül /2023 | Accepted | 30/September/2023
Yayın Tarihi | 31/Aralık/2023 | Published | 31/December/2023

Atıf | Cite as:

Yüksel, Mücahit. "Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Tarihçi Yönü ve *Dîvân*'ındaki Tarih Temalı Şiirlerin Tahlili [Mu'âwiya b. Abî Sufyân's Historian Aspect and Analysis of History-Themed Poems in His Dîvân]". Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat 11/2 (Aralık | December 2023), 442-464.

[https:// DOI: 10.51450/ilmiyat.1344715](https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1344715)

İntihal | Plagiarism:

Bu makale, iThenticate aracılığıyla taranmış ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

| This article has been scanned by iThenticate and no plagiarism has been detected.

Copyright © Published by Tokat Gaziosmanpaşa University Faculty of Islamic Sciences. Tokat | Türkiye.

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

Mu'âwiya b. Abî Sufyân As a Historian and Analysis of History-Themed Poems in His *Dîvân*

Abstract: Poetry has occupied an important place in Arab society since the Jâhiliyya. Arabs used poetry as a tool of political struggle as well as expressing their feelings. As a matter of fact, in a social environment where inter-tribal competition was common, poets were an important propaganda element for their own tribes. Poetry, which maintained this importance for a long time, did not lose much of its value during the Golden Age, the Caliphate of Rashidun, the Umayyads, the Abbasids, and the following periods. Poetry and the poet have always been in demand by administrators due to their importance. While some administrators were personally interested in poetry, some kept poets close to them, and some were interested in poetry and in contact with poets. Poetry is also an important source of historical science. Poems sung for propaganda purposes in political struggles, attached to letters in correspondence, and sung to express emotions in social life give important clues about the socio-cultural and political characteristics of the periods. Mu'âwiya b. Abî Sufyân (d. 60/680) is an important figure who founded the Umayyad State, which is considered one of the turning points in Islamic history. In this context, his struggle with 'Alî b. Abî Tâlib (d. 40/661) and his sons to become caliph and his policy against his opponents to preserve his caliphate are important. Mu'âwiya's poems, who was also poet, provide important data about the period's political, social and psychological characteristics, as he was a personal witness of the events and even one of their important heroes. For this reason, the analysis of history-themed poems in Mu'âwiya's *Dîvân* is of great importance. At this point, it should be stated about the reliability of the *Dîvân* that the *Dîvân* in question was not compiled and turned into a book by Mu'âwiya himself. Mu'âwiya's poems, which he recited on various occasions throughout his life, but mostly dealt with political themes, are included in various Islamic history and literature books. Among these poems compiled in a book by Fârûq Aslîm b. Ahmad, this article has been put forward by excluding those doubtful to belong to Mu'âwiya and by selecting examples from similar poems, considering the volume of our work. Readings of Islamic history are generally made through political history, and the socio-psychological dimension is often neglected. However, many socio-psychological data, seen as details, can greatly contribute to a more accurate understanding of events. Poems, as a source of history, are an area that should not be neglected in filling this gap. Mu'âwiya b. Abî Sufyân's poems show that although he also wrote poems about issues related to daily life, he devoted most of his attention to politics. Considering his poems before and after the caliphate gives the reader a holistic and orderly perspective. In this context, his pre-caliphate poems generally aimed to attract people who remained neutral in the political struggle to his side and to persuade or silence rival people. In this context, the poems he wrote to his interlocutors about the demand for 'Uthmân b. 'Affân's (d. 61/680) blood after his murder is remarkable. His poems after the caliphate include responding to his rivals in the context of consolidating the administration he achieved, revealing his management style, and an accounting of himself at the time of his death.

Keywords: Islamic History, Umayyads, Mu'âwiya b. Abî Sufyân, Poem, History.

Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Tarihi Yönü ve *Dîvân*'ındaki Tarih Temalı Şiirlerin Tahlili

Öz: Şiir, Câhiliye Dönemi'nden itibaren Arap toplumunda önemli bir yer işgal etmiştir. Araplar şiiri, duygularını ifade etmenin yanı sıra siyasî mücadele aracı olarak da kullanmışlardır. Nitekim kabileler arası rekabetin yaygın olduğu bir sosyal ortamda şairler kendi kabileleri için önemli bir propaganda unsuruydular. Bu önemini uzun süre devam ettiren şiir, Asr-ı Saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler ve ilerleyen dönemlerde de değerinden pek bir şey kaybetmemiştir. Şiir ve şair söz konusu önemi sebebiyle yöneticiler tarafından daima rağbet görmüştür. Kimi yöneticiler kendileri bizzat şiirle ilgilenirken kimileri şairleri kendisine yakın tutmuş kimi de hem şiirle ilgilenmiş hem de şairlerle irtibat halinde olmuştur. Şiir, tarih ilmi

için de önemli bir kaynaktır. Nitekim hem siyasî mücadelelerde propaganda amacıyla söylenen hem yazışmalarda mektupların altına iliştirilen hem de sosyal hayatın içinde duyguları ifade etmek için söylenen şiirler, dönemlerin sosyo-kültürel ve siyasî özellikleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Muâviye b. Ebû Süfyân (ö. 60/680), İslâm tarihi açısından dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen Emevî Devleti'nin kurucusu önemli bir simadır. Bu bağlamda onun halife olmak için Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661) ve onun evlatlarıyla yaşadığı mücadele ve hilafetini muhafaza etmek için muhaliflerine karşı yürüttüğü siyaset büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda şairlik yönü de bulunan Muâviye'nin şiirleri, olayların bizzat tanığı hatta önemli kahramanlarından biri olması sebebiyle dönemin siyasî, sosyal ve psikolojik özelliklerine dair önemli veriler sunmaktadır. Bu sebeple Muâviye'nin Dîvân'ındaki tarih temalı şiirlerin tahlili büyük önem arz etmektedir. Bu noktada Dîvân'ın mevsûkiyeti hakkında şunu ifade etmek gerekir ki; söz konusu Dîvân, bizzat Muâviye tarafından derlenip bir kitap haline getirilmemiştir. Muâviye'nin hayatı boyunca çeşitli vesilelerle söylemiş olduğu ama ekseriyetinde siyasî temanın işlendiği şiirleri çeşitli İslâm tarihi ve edebiyat kitaplarında geçmektedir. Fârûk Eslîm b. Ahmed tarafından bir kitap hâlinde derlenen bu şiirlerden Muâviye'ye ait olduğu şüpheli olanlar dışarıda tutularak ve çalışmamızın hacmi de dikkate alınmak suretiyle benzer şiirlerden örnekler seçilerek bu makale ortaya konmuştur. İslâm tarihi okumaları genellikle siyasî tarih üzerinden yapılmakta ve çoğu zaman sosyo-psikolojik boyut ihmal edilmektedir. Hâlbuki teferruat olarak görülen birçok sosyo-psikolojik veri olayların daha doğru anlaşılmasında büyük katkılar sağlayabilmektedir. Tarihin bir kaynağı olarak şiirler bu eksiği giderme noktasında ihmal edilmemesi gereken bir alandır. Muâviye b. Ebû Süfyân'ın şiirleri incelendiği takdirde onun güncel hayata dair konularla ilgili şiirler de yazmakla birlikte ilgisini büyük ölçekte siyasî içerikli şiirlere ayırdığı görülmektedir. Onun şiirlerini, halifelik öncesi ve halifelik sonrası şeklinde ele almak okuyucuya bütüncül ve düzenli bir bakış tarzı kazandırmaktadır. Bu bağlamda onun halifelik öncesi şiirleri genellikle yürüttüğü siyasî mücadelede tarafsız kalan kişileri kendi tarafına çekmeye ve rakip durumdaki kişileri de ikna etmeye ya da susturmaya dönüktür. Bu bağlamda Osman b. Affân'ın (61/680) katledilmesinin ardından onun kanının talebi konusunda muhataplarına yazdığı şiirler dikkat çekicidir. Halifelik sonrası şiirleri ise elde ettiği yönetimi sağlamlaştırma bağlamında rakiplerine karşı cevap verme, yönetim tarzını ortaya koyma ve vefat anında bir nefis muhasebesi içeriklidir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Emevîler, Muâviye b. Ebû Süfyân, Şiir, Tarih.

Giriş

Şiir, Câhiliye Dönemi'nden itibaren Arap toplumunda önemli yer işgal etmiştir. Araplar şiiri, duygularını ifade etmenin yanı sıra bir siyasî mücadele aracı olarak da kullanmışlardır. Nitekim kabileler arası rekabetin yaygın olduğu bir sosyal ortamda şairler kabileleri için önemli propaganda unsuru olmuşlardır. Şiir bu önemini uzun süre devam ettirmiş, Asr-ı Saâdet, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler, Abbâsîler ve ilerleyen dönemlerde de öneminden pek bir şey kaybetmemiştir. Şiir ve şair söz konusu önemi sebebiyle yöneticiler tarafından daima rağbet görmüştür. Kimi yöneticiler kendileri bizzat şiirle ilgilenirken kimileri şairleri kendisine yakın tutmuş kimi de hem şiirle ilgilenmiş hem de şairlerle irtibat halinde olmuştur.

Şiir, tarih ilmi için de önemli bir kaynaktır. Nitekim gerek siyasî mücadelelerde propaganda amacıyla söylenen şiirler gerek yazışmalarda mektupların altına iliştirilen ve gerek sosyal hayatın içinde duyguları ifade etmek için söylenen şiirler, dönemlerin sosyo-kültürel ve siyasî özellikleri hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Muâviye b. Ebû Süfyân (ö. 60/680), İslâm tarihi açısından dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen Emevî Devleti'nin kurucusudur. Bu bağlamda onun halife olmak için Hz. Ali (ö. 40/661) ve onun evlatlarıyla yaşadığı mücadele ve hilafetini muhafaza etmek için muhaliflerine karşı yürüttüğü siyaset büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda şairlik yönü de bulunan Muâviye'nin şiirleri, olayların bizzat tanığı hatta önemli kahramanlarından biri olması sebebiyle dönemin siyasî, sosyal ve psikolojik özelliklerine dair önemli veriler sunmaktadır.

Muâviye b. Ebû Süfyân hakkında çeşitli konularda yazılmış birçok makale mevcuttur. Bu kapsamda özellikle; İrfan Aycan¹, Mustafa Hizmetli², Abdullah Ünal³ ve Hasan Yaşaroğlu⁴ gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Ancak onun şiirlerini konu alan bir çalışma an itibariyle mevcut değildir. Bu sebeple çalışmamız, onun şiirlerinin derlenmesi ve tarihî açıdan analizinin yapılması bakımından bir ilk olma özelliğine sahiptir.

Bu çalışmada, Muâviye'nin *Dîvân*'ındaki tarih temalı şiirlerin tahlili ele alınmaktadır. Bu noktada *Dîvân*'ın mevsûkiyeti hakkında şunu ifade etmek gerekir ki; söz konusu *Dîvân*, bizzat Muâviye tarafından derlenip bir kitap haline getirilmemiştir. Muâviye'nin hayatı boyunca çeşitli vesilelerle söylemiş olduğu ama ekseriyetinde siyasî temanın işlendiği şiirleri çeşitli İslâm tarihi ve Edebiyat kitaplarında geçmektedir. Fârûk Eslîm b. Ahmed tarafından bir kitap hâlinde derlenen bu şiirlerden Muâviye'ye ait olduğu şüpheli olanlar dışarıda tutularak ve çalışmamızın hacmi de dikkate alınmak suretiyle benzer şiirlerden örnekler seçilerek bu makale ortaya konmuştur. Konuya zemin teşkil etmesi açısından öncelikle onun şairlik ve tarihçilik yönlerine dair genel malumat sunmanın faydalı olacağı kanaatiyle içerik tasnif edilmiştir.

1. Muâviye b. Ebû Süfyân'ın Şairlik Yönü

Şiir Araçları nezdinde büyük öneme sahip önemli bir kabiliyettir. Bu konuda hassas olan Araçlar şiirleri çeşitli özellikleri bakımından kategorilere ayırmışlar ve kalite açısından derecelendirmişlerdir. Bu bağlamda İbn Kuteybe (ö. 276/889), şiirin dört kısım olduğunu söylemektedir: Lafzî güzel ve mânâsı iyi olanlar, lafzî güzel olmakla birlikte mânâsında bir fayda bulunmayanlar, lafzî kusurlu ancak mânâsı iyi olanlar hem lafzî hem de mânâsı aşağı seviyede olanlar.⁵

Şiire değer verilen böyle bir toplumun üyesi olan Muâviye b. Ebû Süfyân, aile olarak şiirle içli dışlı bir ortamda yetişmiştir. Öyle ki onun baba tarafından dedesi Harb b. Ümeyye'den (ö. 588) ve

¹ İrfan Aycan, "Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyân", *İslâmî Araştırmalar* 4/2 (1990), 130-145.

² Mustafa Hizmetli, "Hz. Ali-Muâviye Yazışmaları ile İslâm Tarihi Açısından Önemi", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2015), 97-111.

³ Abdullah Ünal, "Hz. Muaviye", *BİDER: Bitlis İslamiyat Dergisi* 1/1 (2019), 24-34.

⁴ Hasan Yaşaroğlu, "Bir Taktik ve Propaganda Dehası Olarak Muâviye b. Ebû Süfyân ve Hz. Osman'ın Katillerinin Sorgulanması Meselesi", *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/8 (2013), 2213-2224.

⁵ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, *eş-Şi'r ve ş-şuarâ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423), 1/25-27; Halim Öznurhan, "İbn Kuteybe'ye Göre Şiirde Yetenek Sorunu", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 19 (2005), 179.

anne tarafından dedesi Utbe b. Rebâ'dan (ö. 2/624) rivayet edilen birçok şiir bulunmaktadır. Ebeveynleri Ebû Süfyân (ö. 31/651) ile Hind bint Utbe de (ö. 14/635) özellikle İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *Sîret*'inde çokça şiiri rivayet edilen kişilerdendir. Bu özellik, Muâviye'ye de sirayet etmiştir.⁶

Şiirin çocuk eğitimindeki rolüne temas eden Muâviye şu ifadelerle yer vermektedir: “Kişinin, çocuğunu tedip etmesi gerekir. Şiir ise tedibin en üstün mertebesidir. En önemli meseleniz ve en çok meşgul olduğunuz alışkanlığınız şiir olsun. Sıffin Savaşında herîr gecesi felaketin büyüklüğünden dolayı kaçmak istedim. Beni kaçırmaktan alıkoyan şey ise Amr b. el-İtnâbe'nin şu beyitleri oldu:

وأخذي الحمد بالثمن الربيع	أبت لي همتي وأبي بلائي
وضري هامة البطل المشيح	واقحامي على المكروه نفسي
مكانك تحمدي أو تستريحي	وقولي كلما جشأت وجاشت

‘İffetim ve başıma gelen bela harp alanından kaçmaktan menetti beni / Ve çalışırım övgüyü elde etmek için / Nefsimi sıkıntılara sürüklerim / Ve vururum kahraman liderin başını / İçim pırpır edip hareketlendiğinde; “Dur yerinde!” derim. Ya [başarır] övülürsün ya [olur] kurtulursun!’”⁷

Hâris b. Nevfel (ö. 35/655), oğlu Abdullah ile Muâviye'nin yanına girdiği zaman Muâviye ona “Oğluna ne öğrettin?” diye sordu. O da: “Kur’an ve Ferâiz” şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Muâviye: “Ona şiirin fasih olanından öğret. Çünkü o, zihni açar, konuşmayı güzelleştirir, dili rahatlatır ve mürüet ile cesarete delalet eder.” demiştir.⁸

Şairlerin toplumu etkilemedeki rolünün farkında olan Muâviye, onların diline düşmeme noktasına özen göstermiştir. Bu sebeple onlarla arasını hoş tutmuş ve abartılı şekilde ikramda bulunmuştur. Bu bağlamda “Şairlere ikramda bulunmak, ana-babaya iyiliktendir.” sözü de ona nispet edilmektedir.⁹

Muâviye, siyâsi yazışmalarında da şiiri kullanmıştır. Örneğin hilafet mücadelesine girdiği Hz. Ali ile mektuplaşması sırasında ona yazdığı bir mektubunu Abdullah b. Aneme ez-Zabî'ye ait şu şiirle bitirmiştir:

إذا يرد وقيد العير مكروب	اربط حمارك لا تنزع سويته
--------------------------	--------------------------

⁶ *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, thk. Fârûk Eslîm b. Ahmed (Beyrut: Dâru Sâdır, 1996), 23.

⁷ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd el-Müberred, *el-Kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1997), 4/57; Ebû Alî el-Hasan b. Reşîk el- el-Kayrevânî, *el-Umde fi mehâsini's-şî'r ve âdâbihî*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Dâru'l-Cil, 1981), 1/29; Nureddin el-Yûsûf, *Zühürü'l-ekem fi'l-emşâl ve'l-hikem*, thk. Muhammed el-Hacî, Muhammed el-Ahđar (Kazablanka: ed-Dâru'l-Beydâ, 1981), 1/45.

⁸ el-Hasan b. Abdullah el-Askerî, *el-Masûn fi'l-edeb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kuveyt: Matba'atü Hükûmeti'l-Kuveyt, 1984), 136.

⁹ Ali b. Halife el-Kâtib, *Mevâridü'l-beyân*, thk. Hüseyin Abdüllatif (Libya: Menşûrâtu Câmîati'l-Fâtih, 1982), 468.

كما يراه بنو كوز ومرهوب	ليست ترى السيد زيدا في نفوسهم
والدرع محقبة والسيف مقروب	إن تسألوا الحق نعط الحق سائله
لا نطعم الضيم إن السم مشروب	أو تأنفون فإننا معشر أنف

“Eşeğini bağla ki semeri alınmasın/ Yoksa el konulur ve sıkı halde bağlanır / Seyyidoğulları Benî Kûz ve Benî Merhûb gibi görmezler Zeyd'i / Eğer siz hakkı istiyorsanız veririz biz hakkı isteyene / Zırh bağlıdır ve kılıç da kınındadır / Siz haksızlıktan kaçınırsanız biz de zulümden kaçınanlarız / Boyun eğmeyiz zulüm ve zillete / İçmek pahasına da olsa zehri.”¹⁰

Netice itibariyle Muâviye, şiiri insanın eğitiminde ve dil kabiliyetinin gelişiminde önemli bir faktör olarak görmüş ve onu siyasî mücadelesinde de önemli bir unsur olarak kullanmıştır. Ayrıca onun coşturucu etkisinden de faydalandığı ve savaş vb. tehlikeli anlarda yaşadığı tereddütleri giderip cesaret kazanma noktasında kullandığına da tanıklık edilmektedir.

2. Tarihçi Yönü

Muâviye b. Ebû Süfyân Siyer, tarih ve geçmişte yaşayan devletler hakkında bilgi veren kitapları okumaya çok düşkün bir yöneticiydi. Onun yatsı namazlarından sonra tarih okumaları için vakit ayırdığı bildirilmektedir. Tarihçilerle oturur ve Araplar, İranlılar ve hükümdarlarının yönetim tarzları, hileleri gibi hususları dinlerdi.¹¹

Muâviye, oğlu Yezîd'in (ö. 64/683) de tarih öğrenmesine önem vermiş ve ilmîni çok beğendiği Dağfel b. Hanzale'ye (ö. 65/685) Arapça, nesep ve nücüm ilmiyle alâkalı sorular sormuş ayrıca bu bilgileri oğlu Yezîd'e de öğretmesini istemiştir.¹² Ayrıca dönemin tarih konusunda meşhur simalarından Yemen asıllı Ubeyd b. Şeriyeye (ö. 67/686) de Muâviye'den ilgi görmüş ve Muâviye ona Arap ve Acem yöneticilerle ilgili haberleri, geçmişte yaşayan kavimleri, dillerin karışmasının ve insanların şehirlere yayılmasının nedenlerini sormuştur. Ardından Muaviye kendisinden bu bilgileri yazmasını da istemiştir.¹³

İlgi alanlarına bakıldığı zaman Muâviye'nin tarihi bir tecrübe alanı olarak gördüğü ve geçmişteki yöneticilerin ve yönetilenlerin durumundan geleceğe dair çıkarımlarda bulunma gayretinde olduğu sezilmektedir.

¹⁰ Nasr b. Müzâhim el-Minkârî, *Vak'atü Siffîn* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990), 158; İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, thk. Hasan Temim (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1963), 1/718-720.

¹¹ Corci Zeydân, *İslâm Uygarlıkları Tarihi*, çev. Nejdî Gök (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 1/701.

¹² Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Maârif*, thk. Servet Ukkâşe (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab, 1992), 534; İzzüddin İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 2/200; Hayreddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali ez-Zirikî, *el-A'lâm* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâ'îm, 2002), 2/340.

¹³ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 534; Ebû Hanife Ahmed b. Dâvûd ed-Dîneverî, *el-Ahbabu't-tvâl*, thk. Abdulmunim Âmir (Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabî-İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şerikahu, 1960), 7.

3. *Dîvân*'ındaki Tarih Temalı Şiirlerin Tahlili

Muâviye b. Ebû Süfyân, şiir söyleyen bir siyasîdir. Onun şiirleri incelendiği takdirde şiiri siyasî hedefleri için kullandığı görülmektedir. Her ne kadar farklı konularda şiirler söylediği vâki ise de onun şiirlerinin konusunu belirleyen iki ana eksen vardır: Hilâfeti elde etmek için çalışmak ve Emevî idaresinin temellerini sağlamlaştırmak.¹⁴

Muâviye'nin şiirlerinin çoğu siyasî içerikli olmakla birlikte başka konularda şiirleri de vardır. Bunlar: Şer'î hüküm ifade etme (çocuğun hadânesi/boşanma sonrası bakımı gibi), sosyal meseleler, hikmet, aşk, hiciv, medih, kavmine dair övgüler, hikem ve emsal gibi konulardır. Hikemi, başkalarını ikna etme amacıyla söylenmektedir.¹⁵ Bu noktada onun söylediği şiirleri halifelik öncesi ve halifelik sonrası şeklinde sınıflandırmanın daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Zira her ne kadar onun siyasî hedefleri hilafeti elde etmek ve sonrasında da yönetimini güçlendirmek istikametinde olsa da bir şair olarak farklı temalarda şiir yazdığı hususu da görmezden gelinemez.

3.1. Halifelik Öncesi Şiirleri

Muâviye'nin *Dîvân*'ında Hz. Osman'ın katledilmesi öncesindeki süreçten başlayıp kendisinin vefatına kadarki dönemlere dair bilgi sunan şiirlere rastlamak mümkündür. Olayların akış seyrine uygun olması açısından çalışmamızda şiirleri *Dîvân*'daki sıralamaya göre değil kronolojik olarak ele almayı uygun gördük. Bu sırada çalışmanın hacmi açısından bütün şiirleri almak mümkün olmadığı için benzer nitelikteki şiirler arasından konunun kapsamlı sunumundan taviz vermeyecek şekilde tercihler yaparak burada zikrettik.

Hz. Osman, eleştirilerin ortasında kaldığı sırada şehirlerin valilerine mektup yazdı ve onları Medine'ye çağırdı. Onlardan fitne konusunda kendisine tavsiyede bulunmalarını istedi. Bu sırada Mısır Valisi Amr b. Âs (ö. 43/664) ve Basra Valisi Abdullah b. Âmir'den (ö. 59/6789) sonra söz alan Muâviye şöyle dedi: "Sen beni vali olarak atadın ve ben de sadece iyiliklerine şahit olunacak bir topluma vali oldum. Hz. Osman: "Senin görüşün nedir?" dedi. O da: "Güzel davranış" dedi. Sonra da bu beyitleri söyledi.

وصاحبِ مصرٍ يكفیانِ الذي أكفني	سأكفبك ما عندي فقل لابن عامرٍ
مليءٌ بضبطي ما أمامي وما خلفي	والأفاني والذي أنا عبده
تريدُ ويخفي في السريره ما يخفي	ولستُ بذئ وجهين ألقاك بالذي
وختفك فيما ينجون به ختفي	لأني إذا عرضي لك اليومَ دوهم

¹⁴ *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, 31-32.

¹⁵ *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, 36-39.

“Ey Osman! Ben yönetimimle sana yardım edeceğim / İbn Âmir ve Mısır valisine söyle de bizim gibi o da sana yardım etsin / Eğer bunu yapmazlarsa ibadet ettiğim Allah'a yemin olsun ki / Açığa çıkan ya da gizli kalan hususlarda sana yardım etmeye benim gücüm yeter / Ben ikiyüzlü değilim / Yüzüne karşı istediğin gibi konuşup aksini içimde gizleyecek / Çünkü bugün benim şerefim düşmanlarına karşı sana kalkandır / Onların yaptığı kötülükle senin ölümün de benim ölümüdür.”¹⁶

Bu şiiriyle Muâviye, bir vali olarak Hz. Osman'a sadakatini bildirmekte ve kendisine her zaman yardımcı olacağını ifade etmektedir. Ancak Hz. Osman'ın katli sırasında onun ve askerlerinin yardım edecek şekilde yanında bulunmaması ise bu durumun aksini göstermektedir.

Muâviye şu şiiri de Hz. Osman'ın öldürüldüğü haberi kendisine geldiği zaman söylemiştir. Bir rivayete göre de Halife Hz. Ali'nin Cerîr b. Abdullah el-Becelî ile kendisine gönderdiği mektuba cevaben yazmıştır.

وَفِيهِ بُكَاءٌ لِلْعُيُونِ طَوِيلُ	أَتَانِي أَمْرٌ فِيهِ لِلنَّاسِ غُمَّةٌ
وَفِيهِ اجْتِدَاعٌ لِلْأَنْوْفِ أَصِيلُ	وَفِيهِ فَنَاءٌ شَامِلٌ وَخَزَايَةُ
تَكَادُ هَا صُمُّ الْجِبَالِ تَزُولُ	مُصَابٌ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَهَدَّةٌ
أُصِيبُ بِمَا ذَنْبٌ وَذَاكَ جَلِيلُ	فَلِلَّهِ عَيْنَا مَنْ رَأَى مِثْلَ هَالِكِ
فَرِيقَانِ مِنْهَا قَاتِلٌ وَخَدُولُ	تَدَاعَتْ عَلَيْهِ بِالْمَدِينَةِ عُصْبَةٌ
وَذَاكُمُ عَلَى مَا فِي النُّفُوسِ دَلِيلُ	دَعَاهُمْ فَصَمُّوا عَنْهُ عِنْدَ جَوَابِهِ
وَقَصْرِي فِيهِ حَسْرَةٌ وَعَوِيلُ	نَدِمْتُ عَلَى مَا كَانَ تَبَعِي الْهُوَى
وَبِيضِهَا فِي الدَّارِعِينَ صَلِيلُ	سَأَنْعَى أَبَا عَمْرٍو بِكَلِّ مُثَقَّفِ
شَجَاكَ فَمَاذَا بَعْدَ ذَلِكَ أَقُولُ	تَرَكْتُكَ لِلْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ هُمُ
أَجْرٌ بِمَا ذَلِيلِي وَأَنْتَ قَتِيلُ	فَلَسْتُ مُقِيمًا مَا حَيَّيْتُ بِلَدَةٍ
وَيُشْفَى مِنَ الْقَوْمِ الْغَوَاةِ غَلِيلُ	فَلَا نَوْمَ حَتَّى تُشَجَّرَ الْخَيْلُ بِالْقَنَا
وَذَاكَ بِمَا أَسَدُوا إِلَيْكَ قَلِيلُ	وَنَطَّحْنَهُمْ طَحْنَ الرَّحَى بِنِفَالِهَا
فَلَيْسَ إِلَيْهَا مَا حَيَّيْتُ سَبِيلُ	فَأَمَّا الَّتِي فِيهَا مَوَدَّةٌ بَيْنَنَا

¹⁶ Ebu'l-Kâsım Ali İbnü'l-Hasen b. Hibetullah İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, thk. Amr b. Garâme el-Amravî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 39/311; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyan*, 90-91.

وَإِنِّي بِمَا مِنْ عَامِنَا لَكَفِيلٌ

سَأَلِقُهَا حَرْبًا عَوَانًا مُلِحَةً

“İnsanlar için sıkıntı olan bir durumun haberi bana ulaştı / Ve uzun süre gözlerden yaş akıtacak olan / Kapsamı bir bela ve rezil edici bir kötülük olan / Ve zillete sebep olacak olan / Bu, müminlerin emirinin öldürülmesidir ve bizim için bir musibettir / Nerdeyse dağları susturacak ve yerinden oynatacak olan / Şaşıyorum! Osman gibi haksız yere öldürülen birini görmüş müdür gözler / Bu büyük bir sorundur / Medine’de onun aleyhinde büyük bir topluluk toplandı / Bir kısmı onu öldürenlerdi bir kısmı da yardımsız bırakanlar / Onları yardıma çağırdı ama duymadılar / Bu ise Osman’a karşı içlerindeki düşmanlığın delilidir / Nefsime uyup da Osman’ı bırakıp Şam’a gittiğim için pişmanım / Yaptığımdan dolayı hüznlenmem ve ağlamam için bu bana yeter / Ebû Amr’ı intikam için çağıracağım / Bütün mızraklarla ve zırh giyenlerin vücudunda bile işleyen kılıçlarla / Seni senin için endişelenen bir topluluğa bıraktım ey Osman! / Bundan sonra daha ne diyeyim?! / Yaşadığım sürece iftihar eden bir şehirde oturmayacağım asla / Alınmadıkça senin intikamını / Savaşıp da düşmanları cezalandırmadıkça bana huzur yok / Ve yanlışa sapanlara karşı dinmeyecek öfkem / Sana yaptıklarına karşı onları savaş değirmeninde öğüteceğiz ey Osman / Bu da onlara karşı az bir ceza olur / Ne olursa olsun ey Ali! / Hayatta olduğun sürece aramız açık olacaktır / Aramızda uzun süreli bir savaş olacak / Ve ben kefilim bu sene patlak vereceğine o savaşım.”¹⁷

Bu şiirde Muâviye’nin üzüntüsünün yanı sıra Hz. Osman’ı katledenlerle birlikte onu desteksiz bırakanları da suçladığı görülmektedir. Ancak ifade ettiği gibi kendisi de onu desteksiz bırakanlar arasındadır. Ayrıca ifadelerinin şiddeti, olayın sadece kan talebiyle sınırlı olmadığını göstergesidir.

Hız. Osman katledildikten sonra Şam halkı onun kanının talebi konusunda Muâviye’ye biat etti. Ayrıca intikam alınıncaya kadar mallarını ve canlarını feda etmekten çekinmeyecekleri konusunda güvence verdiler. Gece olduğu zaman Muâviye, yanında aile halkı da varken şu beyitleri söyledi. Bu sırada kendilerine yakın bir yerde konuk ettiği Hz. Ali’nin elçisi Cerîr b. Abdullah’ın (ö. 51/671) duyması için de sesini yükseltti.

لَاتِ أَنِّي بِالزُّهَاتِ الْبَسَائِسِ	تَطَاوَلْ لَيْلِي وَاعْتَرَّتْنِي وَسَاوِسِي
بِتِلْكَ الَّتِي فِيهَا اجْتَدَاغُ الْمَعَاطِسِ	أَنَا جَرِيرٌ الْحَوَادِثُ جَمَّةٌ
وَلَسْتُ لِأَنْوَابِ الدِّينِ بِلَابِسِ	أُكَابِدُهُ وَالسَّيْفُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ
تَوَاصَفَهَا أَشْبَاخُهَا فِي الْمَحَالِسِ	إِنَّ الشَّامَ أُعْطَتْ طَاعَةً يَمَنِيَّةً
تَفْتُ عَلَيْهِ كُلَّ رَطْبٍ وَيَابِسِ	فَإِنْ يُجْمِعُوا أَصْدِمَ عَلَيَّا جَبْهَةً
وَمَا أَنَا مِنْ مُلْكِ الْعِرَاقِ بَابِسِ	وَإِنِّي لِأَرْجُو خَيْرَ مَا نَالَ نَائِلٌ

¹⁷ Minkârî, *Vak’atü Siffîn*, 90; Ebû Ubeydullah Muhammed b. İmran el-Merzubânî, *Mu’cemu’ş-Şuarâ*, thk. Fritz Krenkow (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1982), 393-394; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 72/73-74.

وَأَنْ يَخْلِفُوا ظَنِّي يَكُنْ كَفَّ عَابِسٍ

وَالْأَيُّ كُونُوا عِنْدَ ظَنِّي بِنَظَرِهِمْ

“Gecem uzadı ve vesveseye duçar oldum / Bana boş şeylerle ve imkânsız isteklerle gelen bir elçi sebebiyle / Olayların ortasında Ali'nin elçisi Cerîr bize geldi / İçinde bizim için zillet olan bir mektupla / Ben Cerîr'in isteklerinin sıkıntısını çekiyorum / Onunla benim aramızı kılıçtan başkası ayırmaz / Cerîr'in isteklerini kabul ederek zillete düşecek değilim / Şam'daki Yemenli kabileler de bu meclistekiler gibi itaat etseydi şayet / Ali'nin isteklerini kabul etmezdim / Şayet bu şeyhler gibi itaat etselerdi bana / Atlarla baskın yapıp Ali ile yardımcıları ayırdım birbirilerinden / Ben en iyi başışa nail olmak istiyorum / Ve Irak'ın da yönetimime katılacağından ümidimi kesmiş değilim / Zannımca bunlar benim yanımda olmazlarsa / Beni yakalayacak öfkeli bir eli karşımda bulurum.”¹⁸

Yukarıda ifade edildiği gibi, Cerîr b. Abdullah Hz. Ali tarafından Şam'a Muâviye ile görüşmek üzere gönderilmiş ve bu esnada Muâviye, temsilcisi Ebû Müslim el-Havlânî'yi aynı maksatla Kûfe'ye göndermişti. Ancak bütün bu görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandı, zira kaynaklarımıza göre ne Şamlılar ve ne de Iraklılar birbiriyle uzlaşmaya hazırды.¹⁹ Bu şiirinden anlaşıldığına göre Muâviye'nin her ne kadar dillendirdiği gerekçe Hz. Osman'ın kanının talebi olsa da asıl niyetinin halifelik olduğu hissedilmektedir. Bu noktada Şam halkının bağlılığı kendisi için büyük avantaj olmuştur.

Muâviye b. Ebû Süfyân, Hz. Osman'ın katli sonrasında Hz. Ali ile yaşadığı mücadelede tarafsız kalanları yanına çekmek istemiş ve onlara ikna amaçlı şiirlerinin bulunduğu mektuplar göndermiştir. Bu bağlamda Sa'd b. Ebû Vakkâs'a (ö. 55/675) bir mektup yazdı ve ondan Ali b. Ebû Tâlib'e muhalefet etmesini, Osman b. Affân'ın kanını talep etmesini istedi ve hilafetin Müslümanlar arasında şûra ile belirlenmesi gerektiğini ifade etti. Bu mektubunda şu ifadeler yer verdi: “Osman'a yardım konusunda insanların en hak sahibi olanı Kureyş'e mensup şûra ehlidir ki onlar Osman'ın hakkını ispat ettiler ve onu başkasına tercih ettiler. Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656) ve Zübeyr b. Avvâm (ö. 36/656) da ona yardım ettiler ki o ikisi iş hususunda senin ortağın ve İslâm konusunda da dengindir. Müminlerin annesi de bu sebeple hemen harekete geçti. Onların razı olduğu şeyden hoşlanmazlık yapma ve onların kabul ettiği şeyi reddetme. Bizler, Müslümanlar arasında şura olmasını istiyoruz.” Bu mektubunun altına da aşağıdaki şiiri ilave etmiştir. Zira Sa'd b. Ebû Vakkâs, hilafet mücadelesinde tarafsız kalan sahâbe arasındaydı.

وَشَكُّ الْمَرْءِ فِي الْأَحْدَاثِ دَاءٌ

يُرَى أَوْ بَاطِلًا فَلَهُ دَوَاءٌ

يُجَلِّ بِهٖ مِنَ النَّاسِ الدَّمَاءُ

أَلَا يَا سَعْدُ قَدْ أَظْهَرْتَ شَكًّا

عَلَى أُمَّيِّ الْأُمُورِ وَقَفْتَ حَقًّا

وَقَدْ قَالَ النَّبِيُّ وَحَدَّ حَدًّا

¹⁸ Minkârî, *Vak'atü Siffîn*, 33; Ebû Mehâsin eş-Şeybî, *Timsâlû'l-emsâl*, thk. Esad Zübeyan (Beirut: Dâru'l-Mesîre, 1982), 1/312; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, 83-84.

¹⁹ Minkârî, *Vak'atü Siffîn*, 85-86; Mahayudin Hajji Yahya, “İlk Dönem Rivayetlerinde Siffîn Vakası”, çev. Ahmet Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2010), 244.

وَمُرْتَدٍّ مَضَى فِيهِ الْقَصَاءُ	ثَلَاثٌ قَاتِلٌ نَفْسًا وَزَانٌ
بِوَاحِدَةٍ فَلَيْسَ لَهُ وِلَاءٌ	فَإِنْ يَكُنِ الْإِمَامُ يَلْمَ مِنْهَا
وَقَاتِلُهُ وَخَاذِلُهُ سَوَاءٌ	وَإِلَّا فَالَّذِي جِنْتُمْ حَرَامٌ
كَمَا أَنَّ السَّمَاءَ هِيَ السَّمَاءُ	وَهَذَا حُكْمُهُ لَا شَكَّ فِيهِ
وَفِي إِكْتَارِكَ الدَّاءِ الْعَبَاءُ	وَخَيْرُ الْقَوْلِ مَا أَوْجَزَتْ فِيهِ
فَجَازَ عِرَاقِي الدَّلْوِ الرَّشَاءُ	أَبَا عَمْرٍو دَعْوَتُكَ فِي رَجَالٍ
وَبَيْنَكَ حُرْمَةٌ ذَهَبَ الرَّجَاءُ	فَأَمَّا إِذْ أَيْبَتَ فَلَيْسَ بَيْنِي
عَلَى سَعْدٍ مِنَ اللَّهِ الْعَفَاءُ	سِوَى قَوْلِي إِذَا اجْتَمَعَتْ قَرِيشٌ

“Dikkat et Sa’d! Şüphe içinde kaldın. / Hâlbuki kişinin olaylar hakkında şüphe içinde kalması bir kusurdur/ayıptır. / Doğruluğunu ya da yanlışlığını yakinen bildiğin bir konudaki bu tavrın nedir? / Zira yalanı tedavi edecek bir ilaç vardır. / Hz. Peygamber, insanların kanlarının akıtılabileceği haddi bildirmiştir. / Üçtür bu kişiler: Haksız yere bir cana kıyan, zina eden ve dinden dönen, bu konudaki hüküm konmuştur. / Şayet halife bu üç suçtan birini işlemişse on ayardım yoktur. / Aksi halde sizin yaptığınız haramdır. / Ve onu öldüren de ölümüne sessiz kalan da günahta ayındır. / Osman hakkında Peygamber’in hükmü budur. / Ve nasıl ki gökyüzü her akıllı insan nazarında gökyüzüdür, onda da şüphe yoktur. / En güzel söz, muhtasar ve belîğ olandır. / Tartışmak için sözü çoğaltman ise devasız hastalıktır. / Ey Ebâ Amr! Başkaları gibi seni de yanımda yer alman için çağırdım. / Fakat siz kabul etmediniz ve artık sizden ümidim kalmadı. / Sen benim isteğimi kabul etmedikten sonra aramızda dostluk kalmamıştır. / Artık sizden bir beklentim yoktur. / Kureyş’in adamları benim sözümünden başkası üzerinde birleşirse. / Allah Sa’d’ı helak etsin ve kalmасыn onun bu dünyada bir izi.”²⁰

Muâviye aynı şekilde Abdullah b. Ömer’e de bir mektup yazarak Hz. Osman’ın kanını talep edenlerin saflarına katılmasını istedi. Sonra onu hilafete teşvik etti ve mektubun altında aşağıdaki şiiri yazdı. Bu mektupta Muâviye’nin yazdıklarının bir kısmı şu şekildeydi: “Sen varken ben yönetime geçmek istemem. Senin halife olmanı istiyorum. Eğer sen bunu istemezsen o zaman Müslümanlar arasında şûra olsun.”

وَفَارِسَنَا الْمَأْمُونَ سَعْدَ بْنَ مَالِكٍ	أَلَا قُلْ لِعَبْدِ اللَّهِ وَاخْصُصْ مُحَمَّدًا
نَجْوَمٌ وَمَأْوَى لِلرَّجَالِ الصَّعَالِكِ	ثَلَاثَةٌ رَهْطٍ مِنْ صِحَابِ مُحَمَّدٍ
وَمَا النَّاسُ إِلَّا بَيْنَ نَاجٍ وَهَالِكٍ	أَلَا تُخْبِرُونَا وَالْحَوَادِثُ جَمَّةٌ

²⁰ Minkârî, Vak’atü Siffîn, 75; Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân, 49-51.

أَحِلُّ لَكُمْ قَتْلُ الْإِمَامِ بِدَنْبِهِ	فَلَسْتُمْ لِأَهْلِ الْجَوْرِ أَوْلَ تَارِكِ
وَالْأَيُّ يَكُنُّ ذَنْبًا أَحَاطَ بِقَتْلِهِ	فَفِي تَرْكِهِ وَاللَّهِ إِحْدَى الْمَهَالِكِ
وَأَمَّا وَقَفْتُمْ بَيْنَ حَقِّ وَبَاطِلٍ	تَوَقُّفَ نِسْوَانٍ إِمَاءٍ عَوَارِكِ
وَمَا الْقَوْلُ إِلَّا نَصْرُهُ أَوْ قِتَالُهُ	أَمَانَةٌ قَوْمٍ بَدَّلْتَ غَيْرَ ذَلِكَ
فَإِنْ تَنْصَرُونَ تَنْصَرُوا أَهْلَ حُرْمَةٍ	وَفِي حُذُلْنَا يَا قَوْمَ جَبُّ الْحَوَارِكِ

“Dikkat et sadece Abdullah, Muhammed (b. Mesleme) ve güvenilir süvarimiz Sa’d b. Mâlik ile konuş / Onlar Resûlullah’ın ashâbından üç adamdır / Fakirlerin sığınağı olan yıldızlar gibidirler / Bize haber vermez misiniz? Olaylar çoktur / İnsanlar ise sadece iki sınıftır: Kurtulanlar ve helak olanlar / İşlediği bir günahtan dolayı halifeyi öldürmeniz helal midir? / Zulüm ehlini terk edin ki bunu ilk yapanlar siz değilsiniz / Şayet halifenin günahı öldürülmesini gerektirmeyen bir günah ise / Vallahi onu terk etmek bir helaktır / Eşer hak ile bâtil arasında tarafsız kalırsanız / Bu da başka bir helaktır / Söylenecek söz sadece ona yardım etmek ya da onunla savaşmaktır / Onlarla savaşta ise bir topluluğun güvenilirliği başkalarıyla değiştirildi / Eşer bize yardım ederseniz doğru tarafı desteklemiş olursunuz / Bizi terk ederseniz de şerefli insanlar ölecektir.”²¹

Muâviye’nin kendi tarafına çekmek istediği diğer bir sahâbî de Ebû Eyyûb (Hâlid b. Zeyd) el-Ensârî (ö. 52/672)’dir. Bu çerçevede ona bir satırlık şu mektubu yazdı: “Ey ihtiyar! Kadının ilk kocasını unutma ve o kadının ilk çocuğuyla savaşma!” Altına da aşağıdaki şiiri yazdı. Bununla Muâviye, Hz. Osman’ın öldürülmesinin asla unutulmamasını kastetti.

أَبْلُغْ لَدَيْكَ أبا أَيُّوبَ مَأْلَكَةً	أَنَا وَقَوْمِكَ مِثْلُ الذَّنْبِ النَّقْدِ
إِمَّا قَتَلْتُمْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَلَا	تَرْجُوا الْهُوَادَةَ عِنْدِي آخِرَ الْأَبْدِ
إِنَّ الَّذِي نَلِئُمُوهُ ظَالِمِينَ لَهُ	أَبَقَّتْ حَرَارَتُهُ صَدْعًا عَلَى كَبِدِي
إِنِّي حَلَفْتُ بيميناً غيرَ كاذبةٍ	لَقَدْ قَتَلْتُمْ إِمَامًا غيرَ ذِي أَوْدِ
لَا تَحْسَبُوا أَنِّي أَنْسَى مُصِيبَتَهُ	وَفِي الْبِلَادِ مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْ أَحَدِ
أَعَزَّ عَلَيَّ بِأَمْرٍ لَسْتُ نَائِلُهُ	وَأَجْهَدُ عَلَيْنَا فَلَسْنَا بِيضَةَ الْبَلَدِ
قَدْ أَبَدَلَ اللَّهُ مِنْكُمْ خَيْرَ ذِي كَلْعِ	وَالْيَحْصِييْنَ أَهْلَ الْحَقِّ فِي الْجَنْدِ
إِنَّ الْعِرَاقَ لَنَا فَفَقِّعْ بِقَرْقَرَةٍ	أَوْ شَحْمَةً بَرَّهَا شَاوٍ وَلَمْ يَكْدِ

²¹ Minkârî, *Vak'atü Siffîn*, 71-72; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyan*, 97-98.

أَمَّنْ وَحَوْمَتُهَا عَرِيسَةُ الْأَسَدِ

وَالشَّامُ يَنْزِلُهَا الْأَبْرَارُ بَلَدَتُهَا

“Ey gönderilen! Ebû Eyyûb’e bir mektup ulaştır ki Ensâr ile bizim durumumuzun kurt ile küçük koyun sürüsü gibi olduğunu bildirsın / (Ey ensâr!) Eğer müminlerin emirini öldürdüyseniz benden hiçbir zaman yumuşak tavır beklemeyin / Sizin ona haksızlık yaparak elde ettiğiniz şey içimde ciğer acısı olarak kaldı / Ben yalan olmayan bir yemin ettim / Siz hiç eğrilik yapmayan bir halifeyi öldürdünüz / Onun başına gelen musibeti unuttuğumu zannetmeyin / Şehirlerde onun öldürülmesine iştirak etmiş ensârdan kişiler varken / Asla elde edemeyeceğin bir işe iştirak etmen beni şaşırtıyor / Sen bizimle savaş ama asla bizim zayıf olduğumuzu zannetme / Sizin yerinize Allah bize daha iyi müttefikler verdi / Benî Yahsûb ve hakkın davetçileri Cend şehrinde dir / Irak bizim karşımızda güçsüzdür / Onlar yumuşak zemindeki zayıf mantar ya da gasbedilmiş bir yağ parçası gibidir (Yani Ali’yi terk etmeleri an meselesidir) / Şam ise iyilerin oturduğu yerdir, güvenilirdir ve savaş alanları ise aslanın düğün yeridir.”²²

Görüldüğü üzere Muâviye b. Ebû Süfyân, Hz. Ali ile yürüttüğü mücadelede tarafsız kalan sahâbilerden önde gelen Sa’d b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Ömer ve Ebû Eyyûb el-Ensârî’yi kendi tarafına çekmek suretiyle hem kendisini güçlendirmek hem de Hz. Ali’nin desteğini azaltmak istemektedir. Bunu yaparken de Hz. Ali’nin taraftarlarının sadâkatsizliğini ve kendisinin haklı olduğu ön kabulünü gündeme getirmektedir. Ancak kendisinin bir vali olarak, biat almış meşru halifeye itaatsizlik göstermesi gerçeği onun bir çelişkisi olarak ortada durmaktadır.

Hâricîlerden üç kişi bir araya geldi ve Ali b. Ebû Tâlib, Muâviye b. Ebû Süfyân ve Amr b. Âs’ı öldürme konusunda anlaştılar. Muâviye, suikast girişiminden kurtuldu ve Amr b. Âs’ın da kurtulup Hz. Ali’nin İbn Mülcem tarafından katledildiğini öğrendiği zaman Amr b. Âs’a bu beyitleri yazdı. Şiirde başkası dediği kişi, Muâviye’ye suikast işini üstlenen Bürek b. Abdullah’tır. Onun emriyle ceza olarak öldürülmüştür.

وَقَتَكَ وَأَسْبَابَ الْمَنَايَا كَثِيرَةً	مَنْبِيَّةُ شَيْخٍ مِنْ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبٍ
فِيَا عَمْرُو مَهْلًا إِنَّمَا أَنْتَ عَمُّهُ	وَصَاحِبُهُ دُونَ الرِّجَالِ الْأَقْرَابِ
نَجَوْتَ وَقَدْ بَلَ الْمَرَادِيُّ سَيْفَهُ	مَنْ ابْنِ أَبِي شَيْخِ الْأَبَاطِحِ طَالِبِ
وَيَضْرِبُنِي بِالسَّيْفِ آخِرُ مِثْلُهُ	فَكَانَتْ عَلَيْهِ تِلْكَ ضَرْبَةً لَازِبِ
وَأَنْتَ تَنْأَعِي كُلُّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ	بِمِصْرِكَ بِيضًا كَالطَّبَائِ الشَّوَارِبِ

“Ölüm yolları çok olduğu hâlde seni eziyetten kurtardı / Lüey b. Gâlib’den bir liderin (Hz. Ali) ölümü / Öyleyse ey Amr! Acele etme! / Sen insanlar içinde ona en yakın olanısın / Sen kurtuldun, hâlbuki Murâdî (İbn Mülcem) Kureyş’in lideri Ebû Tâlib’in oğlunun kanıyla kılıcını ıslattı / Onun gibi bir başkası da bana kılıçla

²² Minkârî, Vak’atü Siffîn, 366-367; Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân, 61-62.

vurdu / Böylece ona ceza vacip oldu / Sen ise kendi şehrinde (Mısır'da) gece gündüz nazik ceylan gibi kızlara kur yapıyorsun.”²³

Amr b. Âs, Mısır'dan Muâviye'nin yanına geldi. Onu gördüğü zaman Muâviye aşağıdaki beyiti söyledi.

يَمُوتُ الصَّالِحُونَ وَأَنْتَ حَيٌّ تَخَطَّكَ الْمَنَايَا لَا تَمُوتُ

“İyiler ölüyor sen ise hayattasın / Ölümler seni önemsemiyor, yaşamaya devam ediyorsun.”

Ona cevaben Amr da şu beyiti söyledi:

“Sen hayatta olduğun sürece ben ölü değilim / Sen ölünceye kadar ben ölü değilim.”²⁴

Muâviye b. Ebû Süfyân ile Amr b. Âs arasında her ne kadar Hz. Ali karşısında menfaate dayalı bir ittifak ver ise de karşılıklı birbirileri için söyledikleri şiirler, aslında bir güvensizliğin ve gizli rekabetin de göstergesidir.

Sıffin Savaşı esnasında Rebîa kabilesinin adamları sözleştiler ve Muâviye'nin çadırı kalkıncaya kadar hiçbirinin arkasına bakmadan savaşa devam edeceği konusunda anlaştilar. Muâviye bakıp da onları gelirken gördüğü zaman övücü şu beyiti söyledi.

إِذَا قُلْتُ قَدْ وَلَّتْ رِبِيعَةٌ أَقْبَلْتُ كِتَابٌ مِنْهُمْ كَالْجِبَالِ تُجَالِدُ

“Rebîa'nın birlikleri yenildi dediğimiz zaman / Onların içinden dağ gibi sıkı ve güçlü bir birlik geldi bizimle vuruşmak için.”²⁵

Bu şiiriyle Muâviye, kendisine karşı gösterdikleri sadâkat ve fedakârlıktan dolayı Rebîa kabilesinin üyelerini takdir etmektedir. Aslında bakıldığı zaman Hz. Ali ile onun arasındaki mücadelenin seyrinde önemli rol oynayan etkenlerden birisi de Hz. Ali'nin taraftarlarının çoğunun sadâkatsizliği karşısında onun taraftarlarının bağlılığıdır.

Hz. Ali hilafeti üstlendiği zaman Ziyâd b. Ebîh'i Horasan valiliğine atadı. Ziyâd da orada önemli başarılar elde etti ve düşmanları sindirdi. Haber Muâviye'ye ulaştığı zaman onu üzdü. Bunun üzerine Ziyâd'a bir mektup göndererek onu Ebû Süfyân'ın nesebine davet etti. Ayrıca onu tehdit ederek mektubunun sonunda şu beyitleri yazdı.

لَوْ كَانَ يَعْلَمُ مَا يَأْتِي وَمَا يَدْرُ اللَّهُ دَرُّ زِيَادٍ أَيَّمَا رَجُلٍ
إِذْ تَخَطَّبُ النَّاسَ الْوَالِي لَنَا عَمْرُ تَنْسَى أَبَاكَ وَقَدْ حَقَّتْ مَقَالَتُهُ

²³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407), 3/159; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 54-55.

²⁴ *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 57.

²⁵ *Minkârî, Vak'atü Sıffin*, 306; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 60.

فَافْخَرْ بِوَالِدِكَ الْأَدْنَىٰ وَوَالِدِنَا	إِنَّ ابْنَ حَرْبٍ لَهُ فِي قَوْمِهِ حَظْرٌ
إِنَّ أَنْتَهَارَكَ قَوْمًا لَا تُنَاسِبُهُمْ	عَدُوَّ الْأَنَامِلِ عَارٌ لَيْسَ يُغْتَفَرُ
فَانزِلْ بَعِيدًا فَإِنَّ اللَّهَ بَاعَدَهُمْ	عَنْ فَضْلِ بِهِ يَغْلُو الْوَرَىٰ مُضَرٌّ
فَالرَّأْيُ مُطَّرَفٌ وَالْعَقْلُ تَجْرِبَةٌ	فِيهَا لِصَاحِبِهَا الْإِيرَادُ وَالصَّدْرُ

“Yaptığı işten dolayı bravo Ziyâd’al / O tam bir adamdır; Şayet yapacağı şeyi bilirse onu terk etmezdi / Ey Ziyâd! Babanı unutuyor musun?! (Senin onun oğlu olduğuna dair) söylediği söz doğrudur / Halifemiz Ömer b. Hattâb iken sen insanlara hitap ediyordun / Ebû Süfyân’ın nesebine dâhil ol ve onunla övün / O ikimizin de babasıdır / Onun kavmi içinde büyük bir konumu vardır / Neseplik ortaklığın olmayan bir topluluğun saflarına katılman senin için bir zaaf ve affedilmez bir ayıptır / (Ey Ziyâd!) Ali’nin taraftarlarından uzaklaş / Allah Benî Mudâr’ı diğer insanlara karşı üstün hale getiren hilafeti onlardan uzaklaştırdı / Düşünce değiştirir ve akıl tecrübedir; sahibini kaynağa getirir ya da ondan uzaklaştırır.”²⁶

Hasan b. Ali, Muâviye’ye halife olarak biat etti. Her ne kadar Hz. Hasan Muâviye ile barış yapıp hilâfeti ona teslim ettiğinde kendi taraftarları arasında tenkit edilmiş²⁷ ise de çok sayıda Müslüman kanının dökülmesine engel olmuş ve muhalif hareketler olsa da Müslümanlar bir tek yöneticinin yönetiminde tekrar toplanmış oldu. Fakat Muâviye, Ziyâd b. Ebîh’ten çekinmeye devam ediyordu. Ziyâd, Hz. Ali tarafından atandığından beri Horasan’da ikamet etmekteydi. Muğîre b. Şu’be Muâviye’nin yanına girdiği zaman Muâviye içindeki şeyleri ona bildirmek istedi ve bu iki beyti okudu.

بِأَخِي الْمُنْتَصَحِ	إِنَّمَا مَوْضِعُ سِرِّ الْمَرْءِ إِنْ
نَاصِحٍ يَسْتُرُهُ أَوْ لَا تَبْحِ	فَإِذَا بَحَّتْ بِسِرِّ فِإِلَىٰ

“Kişi sırrını açıklayacaksa bu ancak samimi bir kardeşinin önünde olur / Eğer sırrını açıklayacaksan ya başkasına söylemeyecek samimi birisine aç ya da açma.”²⁸

Muâviye’nin siyasetindeki yöntemlerden birisi de muhaliflerinden önemli kişileri menfaat karşılığında yanına çekmeye çalışmak olmuştur. Bu bağlamda o, Hz. Ali’nin önemli adamlarından olan Ziyâd b. Ebîh’i Ebû Süfyân’ın nesebine dâhil etme yoluna dahi başvurmuştur. Şiirden anlaşıldığı kadarıyla onun bu kararında Muğîre b. Şu’be’nin (ö. 50/670) de rolü olmuştur.

Sıffin Savaşı sırasında Hz. Ali Muâviye’yi mübarezeye çağırdı. Muâviye durumu Amr b. Âs ile istişare ettiği zaman Amr şöyle dedi: “Adam insafılı davrandı. Eğer bundan uzak duracak olursan devamlı surette senin için bir utanç olur ve hiçbir Arap senin arkanda durmaz.” Bunun üzerine

²⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* 19/175; İbn Ebî'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 4/804; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 66-67.

²⁷ M. Bahaüddin Varol, “Hicrî I. Asırda Ehl-i Beyt İmajı”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 16 (2003), 112.

²⁸ Taberî, *Târîh* 3/176; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 58.

Muâviye şöyle dedi: “Ali ile mübareze yapıp da kanı yere akmayan yoktur.” Sonra Amr ile birlikte safların sonuna kadar gitti. Muâviye arkadaşlarıyla birlikte meclisine oturduğu zaman Amr da gelip oturdu. Bu sırada Muâviye ona bu beyitleri söyledi.

برضاك في وسط العجاج يراري	يا عمرو إنك قد قشرت لي العصا
إن المبارز كالجدي النازي	يا عمرو إنك قد أشرت بظنة
خنف المبارز حطفة لباري	ما للملوك وللبراز وإتما
والمزح يحمله مقال الهازي	ولقد أعدت فقلت مزحة مزح
قتلي جزاك بما نوت الجازي	فإذا الذي مئتك نفسك خاليا
ولقد لبست بها ثياب الحازي	فلقد كشفت قناعها مذمومة

“Ey Amr! Ali ile mübarezeyi kabul etmemi söylerken / içindeki kıskançlığı bana gösterdin / Ey Amr! Nazarında seni şüpheli yapacak bir nasihatte bulundun / Mübareze yapacak kişi ölümü yakın olan oğlak gibidir / Kralların mübareze yapmaya ihtiyacı yoktur / Mübareze yapan kişinin ölümü atmacanın avı gibi hızlıdır / Sen döndün ve ben de Amr'ın sözü şakacı bir adamı sözüdür dedim / Şaka, şakacı adamın dilinden çıkar / Sen bizzat benim öldürülmemi istedin / Allah seni niyet ettiğin bu şey ile cezalandırsın / Sen ayıplanmış bir şekilde içindeki kötülüğü ortaya çıkardın / Bu kınanmış nefis sana zillet elbisesini giydirdi.”²⁹

Muâviye, tahkim olayında kendisini temsil etmesi için Amr b. Âs'ı seçti. Ardından Amr biraz ağırdan alınca Kureyş'ten bazıları Muâviye'nin yanına geldi ve “Amr bu işte ağır davranıyor, o hilafeti kendisi için istiyor” dediler. Bunun üzerine Muâviye, bu beyitlerin de yazılı olduğu bir mektubu ona gönderdi.

وكل امرئ يوماً إلى الصديق راجع	نقى التوم ما لا تبغيه الأضالع
فيا ليت شعري عمرو ما أنت صانع	فيا عمرو قد لاحت عيون كثيرة
أتحمله يا عمرو ما أنت ضالع	ويا ليت شعري عن حديث صمته
فقلت لهم عمرو لي اليوم تابع	وقال رجال إن عمراً يريدونها
إليك بتحقيق الظنون الأصابع	فإن تك قد أبطأت عني تبادرت
خواضع بالركبان والتقع ساطع	فإني ورب الراقصات عشيّة

²⁹ Minkârî, *Vak'atü Siffîn*, 285; İbrahim Muhammed el-Beyhakî, *el-Mehâsin ve'l-Mesâvi*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Kahire: Matbaatu Nahdati Mısır, 1961), 1/81; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyan*, 80-81.

ومن دون ما ظنّوا به السُّمُّ نافعٌ

بك اليوم في عَقْدِ الخِلافةِ واثقٌ

“Güçlü insanların istemeyeceği şeyden dolayı uyukum kaçtı / Herkes bir gün doğruya dönecektir / Ey Amr! Senin hakemliğine dair birçok haber yayıldı / Keşke senin ne yapacağını bilseydim! / Ey Amr! Keşke bilseydim yerine getirecek misin kefil olduğun sözü / Sen zayıf bir adam değilsin / İnsanlar Amr’ın hilafeti istediğini söylüyorlar / Onlara Amr’ın bugün bana tâbi olduğunu söyledim / Eğer bana yardım konusunda gecikersen / Hemen zannın gerçek olduğunu söylemek için parmaklar sana dönecek / Akşamleyin tozun havaya kalktığı sırada yolculara tâbi olarak hızlıca Mekke’ye giden develerin Rabbine yemin olsun ki ben / Bugün hilafeti bana taşıyacağın konusunda sana güveniyorum / Öldürücü zehir seninle Kureyşlilerin zannının arasına girmeden.”³⁰

Şam halkından bazıları Amr b. Âs’ın şöyle dediğini duydular: “Resûlullah (sas) Ammâr b. Yâsir’e: Seni azgın bir topluluk öldürecek ve içeceğin son şey de süttür.” Ammâr Sıffîn’de öldürüldüğü zaman Muâviye: “Onu savaşa çıkaranlar öldürdü” dedi. Ammâr’ın öldürülmesi bazı Şamlıların içinde şüpheye sebep oldu ve Muâviye’ye karşı geleceklerini söylediler. Bu da Muâviye’yi kızdırdı. Bir görüşe göre Muâviye, insanlar arasında Hz. Peygamber’in hadisini yaydığı için Amr’a kızdı. Bunun üzerine Amr da kızarak 10 beyit söyledi ve Muâviye’nin yanından ayrılacağını söyledi. Muâviye de ona bu beyitlerle cevap verdi.

وقام بنا الأمرُ الجليلُ على رجلٍ	أَلَا لَمَّا أَلْقَيْتَ الحَرْبَ بَرَكَهَا
تِبَاعاً كَأَنِّي لَا أُمِرُّ وَلَا أُحَلِّي	عَمَزْتُ فَنَاتِي بَعْدَ سِتِّينَ حِجَّةً
وَفِي دُونَ مَا أَظْهَرْتَهُ زَلَّةُ النَّعْلِ	أَتَيْتُ بِأَمْرٍ فِيهِ لِلشَّامِ فِتْنَةٌ
وَلَوْ صَرَّرَ لَمْ يَضُرُّكَ حَمْلُكَ لِي تَغْلِي	فَقُلْتُ لَكَ القَوْلَ الَّذِي لَيْسَ ضَائِراً
كَأَنَّ الَّذِي أُبْلِيكَ لَيْسَ كَمَا أُبْلِي	فَعَاتَبَنِي فِي كَلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ
أَلَمْ تَرَ مَا أَصْبَحْتُ فِيهِ مِنَ الشُّغْلِ	فِيَا قَبِّحَ اللهُ العِتَابَ وَأَهْلَهُ
تَرُدُّ بِهَا قَوْمًا مَرَاجِلُهُمْ تَغْلِي	فَدَعِ ذَا وَلَكِنْ هَلْ لَكَ اليَوْمِ حِيلَةٌ
أَحَبُّ إِلَيْهِمْ مِنْ ثَرَا المَالِ وَالْأَهْلِ	دَعَاهُمْ عَلَيَّ فَاسْتَجَابُوا لدَعْوَةٍ
إِلَى المَوْتِ إِرْقَالَ الهَلُوكِ إِلَى الفَحْلِ	إِذَا قُلْتُ هَابُوا حَوْمَةَ المَوْتِ أَرْقَلُوا

“Ey Amr! Şimdi savaş şiddetlendiği / Ve durum bizim şanımızı yükselttiği zaman / Altmış yaşına geldikten sonra mı beni ayıpladın / Sanki ben güçsüz kalmış bir adam imişim gibi / Şam için fitne olan bir söz söyledin / Bizi düşmanlarımızın önünde zaafa uğratacak olan / Ben sana zararsız bir söz söyledim / Şayet zararlı olsaydı sana zarar vermezdi benim günahımı aktarman / Gece gündüz beni ayıplıyorsun / Sanki seni

³⁰ Minkârî, Vak’atü Sıffîn, 543; Divânu Muâviye b. Ebî Süfyân, 87-88.

razı etmek için söylediğim söz haber verilmemiş gibi / Amr! Allah kınamayı uzaklaştırdı ve kınayanları her türlü hayırdan mahrum bıraktı / Beni meşgul eden işleri görmedin mi? / Kınamayı bırak / Var mı kızgın topluluğu geri çevirecek bir çaren / Ali onları çağırdı ve onlar da icabet ettiler / O onlara zenginlikten ve yakınlardan daha sevimlidir / Ali'nin taraftarları harbe girmekten korktular desem / Günahkâr kadının güçlü erkeğe koştuğu gibi koşarlar ölüme.”³¹

Amr b. Âs ile ilgili şiirler topluca değerlendirildiği zaman Muâviye ile arasındaki gizli rekabet de hissedilmektedir. Şiirlerin muhtevalarından anlaşıldığı üzere sanki Amr, onun konumuna karşı bir hırs ve geleceğe dair beklenti içerisindeydi.

3.2. Halifelik Sonrası Şiirleri

Muâviye, yönetiminde sertlik ile yumuşak tavrı mezcetmiş bir kişidir. Şu sözü de bunu özetlemektedir: “Kırbacımın bana kâfi geldiği yerde kılıcımı kullanmam. Dilimin kâfi geldiği yerde de kırbacımı kullanmam. İnsanlarla aramda kopmayan bir bağ vardır. Onlar bağı gevşetirse ben gererim, onlar gererse ben gevşetirim.”³²

Muâviye, 54/674 senesinde Ubeydullah b. Ziyâd'ı Horasan Valiliğine atadığı zaman; Allah'tan korkmasını ve hiçbir şeyi takvanın önüne geçirmesini, namusunun lekelenmemesine dikkat etmesini, söz verdiği zaman yerine getirmesini ve devamında adaletli olmasını öğütleyen mektubunun aşağısında da şu beyiti yazmıştır:

استمسك الفسفاً إن لم يقطع

“Kör (kesmez) kılıcı sıkıca tut / Düşmanını kesmese de ona eziyet verir.”³³

Sabır ve teenni hakkında da şu şiiri söylemiştir:

شَقَى وَقَاسَيْتُ فِيهِ اللَّيْنَ وَالطَّبْعَا	قَدْ عَشْتُ فِي الدَّهْرِ أَلْوَانًا عَلَى خُلُقِي
وَلَا تَعَوَّدْتُ مِنْ مَكْرُوهِهَا جَشَعَا	كُلًّا لَبَسْتُ فِي النَّعْمَاءِ تُبْطِرُنِي
وَلَا أَضِيقُ بِهِ ذَرْعًا إِذَا وَقَعَا	لَا يَمَلُّ الْأَمْرَ صَدْرِي قَبْلَ مَصْدَرِهِ

“Hayatımda farklı yapılar da insanlar tanıdım / Bu sırada iyisine de kötüsüne de katlandım / Hayatın kolaylığını da zorluğunu da tanıdım / Kolay tarafları beni şımartmadığı gibi zor tarafları da hırsımı artırmadı / Bir olay gerçekleşmeden önce aklımı meşgul etmez / Gerçekleştiği zamanda çaresiz kalmam.”³⁴

Cafer b. Ebû Talib'in oğlu Abdullah borçluymuş ve Muâviye'nin yanına geldi. Muâviye ona borcunun ne kadar olduğunu sorduğu zaman bir milyon dirhem olduğunu söyledi. Muâviye de onun borcunun ödenmesini emretti. Bunun üzerine Şam taraftarı Kureyşliler kızdılar ve

³¹ Minkârî, *Vak'atü Sıffîn*, 341, 343, 345-346; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, 107-108.

³² Ahmed b. Ebî Ya'kûb Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî* (Leiden, 1883), 2/283.

³³ Taberî, *Târîh* 3/243; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, 89.

³⁴ Ebû Ali el-Kâlî, *el-Emâlî* (Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, ts.), 2/304; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*, 86.

Muâviye'nin İbn Cafer'den korktuğunu söylediler. Muâviye de onların sözünü anlatan ve Abdullah b. Cafer'i öven bu beyitleri söyledi.

نَطُنُّ ابْنَ هِنْدٍ هَائِبًا لِابْنِ جَعْفَرٍ	تَقُولُ فَرِيشٌ حِينَ حَقَّتْ حُلُومُهَا
وَحَاجَّتُهُ مَقْضِيَّةً لَمْ تُؤَخَّرِ	فَمِنْ مَّ يَقْضِي أَلْفَ أَلْفِ دِيُونِهِ
فَمَا مِنْكُمْ فَيْضٌ لَهُ غَيْرُ أُعُورِ	فَقُلْتُ دَعُوا لِي لَا أَبَا لِأَبِيكُمْ
وَأَوَّلَ مَنْ أُتْبِي بِتَفَوَاهُ خَنْصَرِي	أَلَيْسَ فَيَّ الْبَطْحَاءِ مَا تُنْكِرُونَهُ
وَلَمْ يَكُ فِي الْحَرْبِ الْعَوَانِ بِجَيْدَرِ	وَكَانَ أَبُو جَعْفَرٍ قَدْ سَادَ قَوْمَهُ
كَثِيرٌ وَلَا أَمْتَاهَا لِي بِمَنْكَرِ	فَمَا أَلْفُ أَلْفٍ فَاسْكُتُوا لِابْنِ جَعْفَرِ
وَلَنْ تُدْرِكُوهُ كُلَّ مَمْشَى وَمَحْضَرِ	وَلَا تَحْسُدُوهُ وَافْعَلُوا كَفَعَالِهِ

“Kureyşliler isabetsiz düşündükleri zaman Hind’in oğlu İbn Cafer’den korktu dediler / Muâviye, İbn Cafer’in bir milyonu bulan borcunu ödedi / Muâviye’nin nazarında İbn Cafer’in borcu bekletilmez / Kureyş’e İbn Cafer’i bana bırakın dedim / Sizin aranızda ona denk biri yoktur / Siz Bedhâ’nın gencini inkâr etmiyorsunuz / O bana itaatiyle en çok övülecek olandır / Cafer’in babası kavminin efendisiydi / benimle Ali arasında geçen şiddetli savaşa hiç katılan olmadı / Susun, İbn Cafer’e bir milyon vermem onun için çok değildir / Bunun benzerini yapmak benim için münker değildir / Onu kıskanmayın siz de onun gibi yapın / Fakat siz onunla asla yarışamazsınız.”³⁵

Hasan b. Ali ile Muâviye’nin Basra Valisi Ziyâd b. Ebîh arasında mektuplaşmalar olmuştu. Bu sırada yazdığı mektuplardan birinde Ziyâd, Hz. Hasan’ı incitti. Fakat Hz. Hasan aynı üslupla karşılık vermedi ve sessiz kaldı. Bu durumu öğrenen Muâviye, Ziyâd’ı uyarmak için bir mektup yazdı ve mektubun altına da bu beyitleri yazdı:

وَأَنْتَ أَرِيْبٌ بِالْأُمُورِ حَيْرٌ	تَدَارَكَ مَا صَيَّعْتَ مِنْ بَعْدِ خَيْرَةٍ
إِذَا سَارَ الْمَوْتُ حَيْثُ يَسِيرُ	أَمَّا حَسَنٌ فَابْنُ الَّذِي كَانَ قَبْلَهُ
فَذَا حَسَنٌ شَبَهُ لَهُ وَنَظِيرُ	وَهَلْ يَلِدُ الرِّبَالُ إِلَّا نَظِيرَهُ
بِرَأْيٍ لِقَالُوا فَاعْلَمَنَّ ثَبِيرُ	وَلَكِنَّهُ لَوْ يُوزَنُ الْحِلْمُ وَالْحِجَا

“İhmal ettiğin şeyi tecrübe ettikten sonra anla / Sen işleri durumları biliyorsun ve onları tecrübe ettin / Hasan ise yürüdüğü her yerde ölüme yürüyen Ali’nin oğludur / Aslan ancak onun bir benzerini doğurur /

³⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 27/265; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyan*, 78-79.

*Bu Hasan da Ali'nin bir benzeri ve dengidir / Fakat müsamaha ve akıl tartılsalar / Bence ağırlıkları Sebîr Dağı gibidir derler*³⁶

Yukarıdaki şiirler, Muâviye'nin genel siyasetine uygun olarak ilk etapta yumuşak davranarak kazanma yolunu benimsediğini ve özellikle Ali oğullarını bu şekilde kendisi açısından tehlikesiz tutmaya çalıştığını göstermektedir. Ancak buna rağmen istediği karşılığı tam olarak göremediği zaman aşağıdaki şiirde olduğu gibi muhaliflerini itap etme yoluna da gitmiştir:

وَإِنَّا أَعْطَيْتُ الْقَلِيلَ شُكْرًا	وَإِنَّا أَعْطَيْتُ الْكَثِيرَ فَلَا شُكْرًا
وَمَا لَمْ تُنْفَسِي فِي قِضَاءِ حَقِّكُمْ	وَقَدْ كَانَ لِي فِيهَا اعْتَذَرْتُ بِهِ عُذْرًا
وَأَمْتَحِكُمْ مَالِي وَتُكْفِرُ نِعْمَتِي	وَتَشْتُمُّ عِرْضِي فِي مَجَالِسِهَا فَهَرَّ
إِذَا الْعِذْرُ لَمْ يُقْبَلْ وَلَمْ يَنْفَعِ الْأَسَى	وَصَاقَتْ قُلُوبَ مِنْهُمْ حَشْوُهَا الْعِمْرُ
فَكَيْفَ أَدَاوِي دَاءَكُمْ وَدَوَاؤَكُمْ	يُرِيدُكُمْ غِيًّا فَقَدْ عَظُمَ الْأَمْرُ
سَأَحْرِمُكُمْ حَتَّى يَذِلَّ صِعَابُكُمْ	وَأَبْلُغُ شَيْءًا فِي صَلَاحِكُمْ الْفَقْرُ

“(Ey Kureyşliler) size atâyi/bağışı az verdiğim zaman şikâyet ettiniz / Şayet çok verseydim teşekkür etmezsiniz / İçim rahattır hakkınızı yerine getirme konusunda kendimi kınamam / Kendim için size karşı delil getirdiğim hususta mazeret sahibiyim / Ben size veriyorum ama siz bana nankörlük ediyorsunuz / Ey Fihroğulları! Meclislerinizde bana hakaret ediyorsunuz / Özür kabul edilmezse, üzüntü fayda vermezse ve kalpler daralırsa onu kin doldurur / Sizin hastalığınız şaşkınlığınızı artıran mal sevgisiyken ben onu nasıl tedavi edeyim / Sorununuz büyüktür / Sizin ahlakınızla ilgili iş kolaylaşınca kadar size ata vermeyeceğim / Sizin durumunuzu düzelterek en iyi yol fakirliktir.”³⁷

Muâviye aşağıdaki şiirleri de ölüm döşeğindeyken söylemiştir:

وَدَانَتْ لِي الدُّنْيَا بِوَفْعِ الْبَوَاتِرِ	لَعَمْرِي لَقَدْ عَمَّرْتُ فِي الدَّهْرِ بَرَهَةً
وَلِي سَلَّمَتْ كُلُّ الْمَلُوكِ الْجَبَابِرِ	وَأَعْطَيْتُ حُمْرَ الْمَالِ وَالْحُكْمَ وَالنَّهْ
كَحُكْمِ مَصْصَى فِي الْمُرْمَنَاتِ الْغَوَابِرِ	فَأَصْحَى الَّذِي قَدْ كَانَ مِمَّا يَسْرِينِي
وَلَمْ أَسْعَ فِي لَدَاتِ عَيْشِ نَوَاضِرِ	فِيَا لَيْتَنِي لَمْ أَعْنِ فِي الْمَلِكِ سَاعَةً
فَلَمْ يَكُ حَتَّى زَارَ ضَيْقَ الْمَقَابِرِ	وَكُنْتُ كَذِي طَمْرِينٍ عَاشٍ بِلِغَةِ

³⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 19/199-200; İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 4/813-814; *Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyan*, 72.

³⁷ Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-ahbâr* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1996), 3/179; Merzubânî, *Mu'cemu'ş-Şuarâ*, 393.

“Hayatıma yemin ederim ki, ben bir süre yaşadım / keskin kılıçların tesiri ile dünya bana boyun eğdi / Bana kızıl tüylü davarlar, otorite ve hâkimiyet verildi / Zorba hükümdarların hepsi bana teslim oldu / Beni sevindiren şeyler, geçmiş zamanda kalan bir hüküm gibi oldu / Keşke hükümdarlıkta bir an dahi kalmış olmasaydım / Parlak yaşantının lezzetleri için uğraşmasaydım / Eski püskü elbise içinde bir süre yaşamış bir insan olsaydım / Dediğim olmadı da nihayet daracık bir mezarlığı ziyaret ettim.”³⁸

İddia edildiğine göre Muâviye'nin, ölümle neticelenen hastalığında vücudu döndürülüyordu. Bu sırada o da şöyle diyordu: “Siz dönmüş olan bir bedeni çeviriyorsunuz. Eğer o yarın ateşten kurtulursa o zaman tam bir adamdır. Hâlbuki İbnü'l-Edber'den dolayı (Hucr b. Adî ve arkadaşlarını kast ediyor) onun için uzun bir gün vardır. Sonra da şu şiiri okudu:

لَقَدْ جَمَعْتُ لَكُمْ مِنْ جَمْعٍ ذِي حَسَبٍ وَقَدْ كَفَيْتُكُمْ التَّرْحَالَ وَالتَّصَبَا

“Sizin için iyi işleri (mal, şeref, takva gibi) topladım. / Ve sizin (rızk temini için) yolculuk yapmanıza ve yorulmanıza gerek kalmadı.”³⁹

Muâviye şu şiiri ölüm yatağında ölüm vakti geldiği sırada söylemiştir.

إِنْ تُنَاقِشْ يَكُنْ نِقَاشُكَ يَا رَبِّ بَ عَذَابًا لَا طَوْقَ لِي بِالْعَذَابِ
أَوْ تَجَاوَزْ فَأَنْتَ رَبُّ رَحِيمٍ عَنِ مُسَيِّءٍ ذُنُوبُهُ كَالْتَّرَابِ

“Ya Rabbi! Eğer (yaptıklarımın dolayısıyla) ince bir hesap göreceksen / Senin hesabın benim azaba uğramam olur. / Benim ise azaba dayanacak gücüm yok. / Ya da toprak gibi çok olan günahlarımı affet; / çünkü Sen çok merhametli bir Rab'sin.”⁴⁰

Görüldüğü üzere ölüm anındayken Muâviye bir nefis muhasebesi yapmakta, saltanat için gösterdiği hırs konusunda kendisini ayıplamak ve Hucr b. Adî'yi öldürtmesi vb. yaptığı birçok yanlıştan dolayı pişmanlığını dile getirmektedir.

Sonuç

İslâm tarihi okumaları genellikle siyasî tarih üzerinden okunmakta ve çoğu zaman sosyopsikolojik boyut ihmal edilmektedir. Hâlbuki teferruat olarak görülen birçok sosyo-psikolojik veri olayların daha doğru anlaşılmasında büyük katkılar sağlayabilmektedir. Tarihin bir kaynağı olarak şiirler bu eksiği giderme noktasında ihmal edilmemesi gereken bir alandır.

³⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 59/218; Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kuraşî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Andulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1997), 11/454-455; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 73.

³⁹ Ebû Hâtım es-Sicistânî, *el-Muammerun ve'l-vesâyâ*, thk. Abdülmun'im Âmir (Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübi'-Arabiyye, 1961), 159; Taberî, *Târîh*, 3/218; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 52.

⁴⁰ Yûsuf b. Abdullah İbn Abdilberr, *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis*, thk. Muhammed Mursî el-Hûlî (Mısır: ed-Dâru'l-Mısıryye li't-Te'lîf ve't-Terceme, 1962), 2/369; *Dîvânu Muâviye b. Ebî Süfyân*, 53.

Muâviye b. Ebû Süfyân gibi benzeri birçok önemli şahsiyetin şiirleri incelenmeye değer unsurlardır. Nitekim olayların birinci dereceden görgü tanıkları olarak onların şiirleri birçok önemli veriyi de ihtiva etmektedir.

Muâviye b. Ebû Süfyân'ın şiirleri incelendiği takdirde onun güncel hayata dair konularla ilgili şiirler de yazmakla birlikte asıl büyük alanı siyasete ayırdığı gözükmektedir. Onun halifelik öncesi şiirleri genel anlamda tarafsız kişileri ikna etmeye ve rakip durumdaki kişileri de ikna ya da susturmaya dönüktür. Bu bağlamda Hz. Osman'ın katledilmesinin ardından onun kanının talebi konusunda muhataplarına yazdığı şiirler dikkat çekicidir. Halifelik sonrası şiirleri ise elde ettiği yönetimi sağlama bağlamında rakiplerine karşı cevap verme, yönetim tarzını ortaya koyma ve vefat anında bir nefis muhasebesi içeriklidir.

Son olarak şunu da ifade etmek gerekir ki şiir alanında da intihal olaylarının varlığı bir vakıdır. Siyasî gruplar arasındaki rekabetin bir neticesi olarak kimi zaman başkalarının ağzından şiir uydurma gibi durumlar yaşanmaktadır. Dolayısıyla şiirin bir veri olarak alınırken sıhhat durumunun ve isnat edildiği kişiye aidiyetinin iyi tespit edilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Askerî, el-Hasan b. Abdullah. *el-Masûn fi'l-edeb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kuveyt: Matba'atü Hükûmeti'l-Kuveyt, 2. Basım, 1984.
- Aycan, İrfan. "Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyân". *İslâmî Araştırmalar* 4/2 (1990), 130-145.
- Beyhakî, İbrahim Muhammed. *el-Mehâsin ve'l-Mesâvi*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Kahire: Matbaatu Nahdati Mısır, 1961.
- Dîneverî, Ebû Hanife Ahmed b. Dâvûd. *el-Ahbâru't-tivâl*. thk. Abdulmunim Âmir. Kahire: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabî-İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şerikahu, 1960.
- Dîvânü Muâviye b. Ebî Süfyân*. thk. Fârûk Eslîm b. Ahmed. Beyrut: Dâru Sâdir, 1996.
- Hizmetli, Mustafa. "Hz. Ali-Muâviye Yazışmaları ile İslâm Tarihi Açısından Önemi". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2015), 97-111.
- İbn Abdilberr, Yûsuf b. Abdullah. *Behcetü'l-mecâlis ve ünsü'l-mücâlis*. thk. Muhammed Mursî el-Hûlî. Mısır: ed-Dâru'l-Mısıriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, 1962.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali İbnü'l-Hasen b. Hibetullah. *Târîhu Dimaşk*. thk. Amr b. Garâme el-Amravî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Ebi'l-Hadîd. *Şerhu Nehci'l-Belâğa*. thk. Hasan Temim. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayât, 1963.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer el-Kuraşî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Andulmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1997.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *el-Maârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-Kitab, 4. Basım, 1992.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe. *eş-Şi'r ve's-şuarâ*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423.

- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim. *Uyûnu'l-ahbâr*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1996.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-şahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdulmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Kâlî, Ebû Ali. *el-Emâlî*. Beyrut: Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, ts.
- Kâtib, Ali b. Halife. *Mevâridü'l-beyân*. thk. Hüseyin Abdüllatif. Libya: Menşûrâtu Câmiati'l-Fâtih, 1982.
- Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasan b. Reşîk. *el-'Umde fi mehâsini's-şî'r ve âdâbihî*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. 2 Cilt. Dâru'l-Cîl, 5. Basım, 1981.
- Merzubânî, Ebû Ubeydullah Muhammed b. İmran. *Mu'cemu's-Şuarâ*. thk. Fritz Krenkow. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1982.
- Minkârî, Nasr b. Müzâhim. *Vak'atü Sıffîn*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1990.
- Müberred, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd. *el-Kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb*. thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 3. Basım, 1997.
- Öznurhan, Halim. "İbn Kuteybe'ye Göre Şiirde Yetenek Sorunu". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 19 (2005), 179-186.
- Sicistânî, Ebû Hâtim. *el-Muammerun ve'l-vesâyâ*. thk. Abdülmun'im Âmir. Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye, 1961.
- Şeybî, Ebû Mehâsin. *Timsâlû'l-emsâl*. thk. Esad Zübyan. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Mesîre, 1982.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407.
- Ünalın, Abdullah. "Hz. Muaviye". *BİDER: Bitlis İslamiyat Dergisi* 1/1 (2019), 24-34.
- Varol, M. Bahaüddin. "Hicrî I. Asırda Ehl-i Beyt İmajı". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]* 16 (2003), 97-119.
- Yahya, Mahayudin Hajji. "İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffîn Vakası". çev. Ahmet Turan Yüksel. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (2010), 241-260.
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb. *Târîhu'l-Ya'kûbî*. Leiden, 1883.
- Yaşaroğlu, Hasan. "Bir Taktik ve Propaganda Dehası Olarak Muâviye B. Ebû Süfyân ve Hz. Osman'ın Katillerinin Sorgulanması Meselesi". *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/8 (2013), 2213-2224.
- Yûsî, Nureddin. *Zührü'l-ekem fi'l-emşâl ve'l-hikem*. thk. Muhammed el-Hacî, Muhammed el-Ahđar. 3 Cilt. Kazablanka: ed-Dâru'l-Beydâ, 1981.
- Zeydân, Corci. *İslâm Uygarlıkları Tarihi*. çev. Nejdî Gök. 2 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Zirikî, Hayreddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali. *el-A'lâm*. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.